

Metin Önal Mengüsoğlu ile Şiir ve Gelenek Üzerine

◆ **Konuşuran:** Tayyib Atmaca

Şiirde geleneğin çerçevesi nasıl çizilebilir?

Gelenek kelimesinin kullanıldığı bütün cümlelerin ardından Hz. Âdem'den başlayarak Âdemoğullarının maddi manevi yekûn birikimleri, maşeri vicdan dediğimiz, birilerinin ortak akıl şeklinde terennüm ettiği insanlığın medeniyet havuzuna kattığı ne varsa hatırıma gelir. Medeniyet kanaatimce negatifi olmayan bir kavramdır. Kötü medeniyet olmaz. Öyleyse onun zıddı vardır o da barbarlık ve vahşettir. Demek ki tek bir medeniyet vardır; insanlığa Allah'ın rehber olarak seçip onun aracılığıyla beşerle konuştuğu ilahi hitapların tebliğcisi Allah elçilerinin ektiği tohumlarla aynı havuzda birikmiş değerlere tesmiye olunur. Beşerin yeryüzü macerası başlangıçta fitrat gereği hayatın idamesini suya ve toprağa bağımlı olarak yürütürdü. O günkü çabanın adı ekin idi. (Bugün ona çoklukla hars yahut kültür denilmektedir.) Hz. İbrahim'e kadar sürdürülen klan kabile hayatı onunla beraber millet kavramını tanıyabilecek bir kıvama, evrime, değişim ve dönüşüme başlayarak yeryüzünde iki millet teşekkülü ortaya çıktı: Hz. İbrahim'in izinden giden İslam milleti ve İblis'in, şeytanların izinden giden küfür milleti.

Her iki millete mensup bir hayli kavim, kabile, cins, renk, dil taşıyan insan toplulukları bulunmaktadır. Şimdi temel mensubiyet ve aidiyeti böylece tespit ettikten sonra, görüyoruz ki hangi millete mensup bulunursa bulunsun, her toplumun yaşadığı coğrafya, iklim, renk, konuştuğu dil, tip ve cins farkları her biri üzerinden ayrı folklorik yapılar, örfler, gelenekler, kültürler var kılmıştır. Meşrep ve mezhepler de millet aidiyeti saklı kalmakla beraber değişik tezahürler gösterebilmiştir.

Sadede gelecek olursak, şiirde geleneğin çerçevesini çizmeye çabalarken şairin önündeki öncelikli seçenek kendi ana dili üzerinden oluşturulmuş, klasikleşmiş yahut yenilerde itibar kazanmış bu dilin bütün şiirsel birikimlerinden haberli olmak zarureti vardır. Çünkü şiir dile mecbur ve mahkûm bir sanattır. Düşüncesi, inancı, söylemi her ne kadar evrensel ve bütün insanlığı kuşatıcı olursa olsun şair şiire dönüşecek olan ifadelerini ortaya

dökebilmek için temel hammadde ve araç olarak ana diline muhtaçtır. O zaman kendi ana dilinde üretilmiş ve hatta tüketilmiş her ne kadar şiirsel ve kültürel malzeme mevcutsa olabildiğince tamamından en azından her birinin temel esprisinden haberli bulunmak durumundadır.

Gelenek tüketilirken özen gösterilmesi gereken en önemli husus mirasyedi savurganlığına düşmemeye çalışmaktır. Atalardan tevarüs eden maddi mal ve mülk hususunda da bu tavır vahim sonuçlar çıkarmıştır. Miras alınan ister maddi ister manevi birikim ve değer olsun eldeki malzemeye karşı mirasyedi gibi davranarak yalnızca tüketici tavır, insanı felakete kadar götürebilir. Sanat özelde de şiir sanatı bakımından mirasyediliğin taşıyacağı en büyük felaket taklit ve kopyadır. Maddi nesnelere taklidi ve kopyası da kötüdür elbette ancak onlarla yine bir defalık da olsa iş görme ihtimali varken sanatın buna asla tahammülü yoktur. Gelenek diyerek, gelenekçilik davası güderek ataların yakıp bıraktığı ateşin küllerini değiştirip oradan bir şeyler devşirerek kendi malıymış gibi sunanların akıbeti pek hayırlı olmayacaktır. Atalar eğer bir ateş yakmışlarsa, onların hangi malzemeyle yaktıklarını eşitirmek yerine yenilerin yeni zamanların imkân ve araçlarıyla yeni ateşler yakması gerekmektedir, iyi eserler elde edebilmek için.

İnsanoğlu köksüz bir yaratık değildir. Üstelik en güzel bir kıvamda ve kendisine kerametler yüklenerek yeryüzüne gelmiştir. Onda çok cevher vardır. Ancak bu cevher yalnızca geçmiş ataların üzerinde değil tüm insanlığın fitratında mevcuttur. Herkes, her toplum kendi zaman, durum ve imkânları nispetinde yaratıcı eserlere imza atacaktır/atmalıdır. Dil, canlı bir varlıktır ayrıca her beşeri dil ilahi bir ayettir de. Onu bozmak da kopyalamak da, dondurmak da cinayettir. Onun yaşaması aynı zamanda üretilmesiyle de doğru orantılıdır. Çünkü hayatın ivmesi ve hareketliliği, icat ve keşiflerin ardı ardına sıralanması sonrasında dil de kendini güncelleyecektir, güncellenmektedir. Onu ıskalayanlar ben gelenekçiyim diyerek çok ama çok arkalarda, gerilerde kalırlar. Sosyal, siyasal, kültürel değişim ve dönüşümler tabiatın seyrine bağlıdır.

Günden güne, aydan aya, mevsimden mevsime değişim yaşar. Bu değişime direnen fertler de toplumlar da ne kadar gelenekçiyim derlerse desinler asla mürteci yaftasından kurtulamazlar. Geleneğe yöneltilen itibar kişileri mürteçilik derekesine düşürmemelidir, irtica geleneğin kopyalanması ve değişime direnmekle başlar çünkü.

Gelenek kavramı; divan, tekke, halk şiirinin yanı sıra modern şiiri de kapsar mı ya da tam olarak bu kelimenin kapsama alanındaki şiir odakları hangileridir?

Gelenek kelimesinin en doğru telaffuzu gelenek şeklinde yapılandır bence. Öyleyse madem bu bahiste artık salt şiirin geleneği üzerinde konuşuyoruz, o halde bütün yeniler günün birinde eskiyecek ve gelene-eklene eklene hayatiyetini sürdürecektir. Dolayısıyla elbet bugün ortaya konulan ve birilerinin modern diye tesmiye ettiği şiir de günün birinde gelene eklenecektir. Konusu şiir olan düşünme ve araştırmalar eğer Türkçe şiir üzerinden bir okuma anlama çabası içerisindeyseler, konuştukları, yazdıkları yahut üzerinde durarak inceledikleri Türkçe dilinin şu andan önceki bütün birikimlerinden haberli olmalı, hiçbirini görmezden gelmemelidirler. Bundan kaçınılmamalıdır; aksi düşünülemez. Çünkü şiir evet esasen sözlü edebiyat döneminde yazılan değil söylenen sözler halinde sergilenmekteydi. Müzikal bir hitabeydi de denilebilir. Yazıya geçirilme imkânının bulunmadığı dönemlerde ağzın içindeki dille söylenen sözlerle, söyleyen kişi beden dilini de katarak söylemek durumunda kalmaktaydı. Ozanların, baksıların, destan anlatıcılarının, âşıkların çoğu kere bir enstrümanın da yardımıyla terennümü tamamlaması maksadıyla işin içerisine bir de vezin unsuru katarak söylemeleri hem dönemsel bir zaruret hem de yaratıcı bir çabaydı.

Son yüz yıl, iki yüz yılda söylenen değil yazılan Türkçe şiir üzerinde düşünenler, artık insanların kalemlerle bile değil tuşlarla yazdıkları dönemi incelerken acaba neye bakacaklar; bu toplumun geleneksel şiiri üzerinde yoğunlaşırken, bu iki yüz yılı atlayarak salt Divan, Halk yahut Tekke şiirini mi görecekler? Yeni zamanların üzerinde hiç durmayacaklar mı? Oysa o tarihlerde bizim bugün yaşadıklarımız da Türkçe konuşan toplumun gelenine eklenmiş olmayacak mı?

Bir dilin imkânları içerisinde üretilmiş şu an üretilen ve bir an sonra artık bu dilin gelen birikimine eklenecek olan eser üzerinden yapılan bir okuma daha sağlıklı sonuçlar verecektir diye düşünüyorum. Türküyü hatırladım:

*Bu dağlar kömürdendir
Geçen gün ömürdendir
Feleğin bir kuşu var
Pençesi demirdendir.*

O felek her kimse her ne ise, onun pençesinden kurtulabilmek, salt *Ben gelenekçiyim* demekle mümkün olmaz. Gelene eklenebilmek isteyenler elbette dilin bütün birikimlerinden haberli olarak ve eğer yapılacak iş sanat ve de şiir ortaya koymaksa, eklemenin mutlaka orijinal olmasına, taklitten ve kopyadan sıyrılmış bulunmasına bağlıdır. Yepyeni bir dil, yepyeni imajlar, yepyeni söylemler, yepyeni modeller yaratılmadan geleneğe eklenmek düşünülemez. Aksi halde geleneği tüketir ve gelenekçi geçinir insan fakat gelecek zamanlarda esamisi okunan ve geleneğe eklenilen olamaz.

Geleneği reddetmek ya da geleneğin karşısında durmak şiir adına mı yoksa şairin kendi geleneğini oluşturma çabası adına takılan bir tavrıdır?

Geleneği reddetmek yahut ona karşı gelmek kelimenin tam anlamıyla nankörlük, haramzadelik ve hatta tersinden bir tür mirasyedilik sayılır kanaatimce. Mirasyedilik derken yemek kavramının tüketmek anlamı taşımasını kastediyorum. Dil canlıdır demiştim ama gelenek ne yazık ölüdür. Ve sizinle çarpışamaz. Bir ölüyle istediğiniz gibi oynayabilirsiniz karşılık veremez. Bu bakımdan geleneğin reddi de ona karşı duruş da yel değirmenleriyle savaşan Avrupa aptalı Don Kişot'un tavrıdır. Şair kendi geleneğini oluşturmak mı istiyor; o zaman geçmişin geleneğini yaratanların usul ve yöntemlerini bilmek onun üzerine farz olmuştur. Çünkü aksi halde reddettiği geleneğin tuzağına düşebilir farkında olmadan. Zira gelenek hakkında bir malumatı yoktur onu reddettiği için. Durumu daha da vahim hale getirmiş demektir geleneğe karşı çıkarak. Karşı çıkmak yerine onu anlamaya öğrenmeye çalışmalı tuzağa düşme ihtimalini hesaplayarak hazır gelenek bilgisiyle donanımlı bulunmalıdır.

Gelenek reddettiği için geleneğin ortadan kalktığı, tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplumda görülmemiştir. Bütün gelenekler yine buldukları yerde hayatîyetlerini olmasa da en azından ölü varlıklarını sürdürmektedirler.

Peki, gelenek niçin reddedilir, diyelim ki benimsememediği için. Ancak ferdi anlamda birileri bir kaçının reddiyle gelenek ortadan kalkmıyor ki. Demiştik ki şiir dile mecbur ve mahkûm bir sanattır. O dilin geleneksel şiirini reddeden kişi nasıl şair sayılabilir? Demek ki kendi dilini de reddediyor. Öyleyse başka bir dille söylemeli yahut yazmalıdır. Çünkü bugün kullandığı dili kendisine miras/emanet bırakanların başında analar arkasından da şairler gelmektedir. Her dilde yeni şiirler söyleyen ve yazmaya çalışanlar fiziki mevcudiyetlerini analarına fikri ve estetik kaynaklarını da önceki geleneğe eklemiş şair ve şiirlere borçludurlar.

Metin Önal Mengüşoğlu, şiirinin gelenekle ne tür bağları vardır? Şekil, içerik, hayal unsurları bağlamında neler söylemek istersiniz?

Dilimi Harputlu anama borçluyum. Sonra ailemden bana masal söyleyen nineme ve dedeme, şiir söyleyen amcama, Harput türküleri okuyan dayılarıma borçluyum. Onlar olmasa ben de yoktum. Öyleyse geçmişimde, şu anda konuştuğum, düşündüğüm ve yazdığım dile katkı vermiş her tür birikim ile sımsıkı bir bağım var demektir. Beni Harput türküleri şair yaptı diyebilirim. Adını bile yazmayı bilemeyen Anneannemin Kuran, Ahmedîye, Muhammediye, Karadavut, Sireti Nebi, Mevlidi Şerif gibi kitapları okuduğu kırık hançere sonrasında şiir zevkim oluştu diyebilirim. Tren şefi olmasına rağmen evinde boş vakitlerini duvar, masa, cep saatleri, radyo ve gramofon tamiriyle dolduran amcamın zaman zaman terennüm ettiği rübaileri, redifli, cinaslı hoyrat ve şiirleri dinleyerek şair oldum da diyebilirim. Harput Buzluk Bağlarındaki dedemin evinde kırk elli koyunu dağa otarmaya götüren okuma yazması bulunmayan çobanımız Mamo ile ben de bazen kenger sakızı kanatmak maksadıyla dağlara giderdim. Çıkınıımızdaki sac ekmeği ve keçi peynirini yedikten sonra Mamo'nun elini kulağına atarak okuduğu divan parçası da beni şair eylemiş olabilir. Ne diyordu:

*Dilde gam var şimdilik lütfeyle gelme ey sürür
Olamaz bir hanede mihman mihman üstüne.*

Şekil, içerik ve hayal unsurlarının sözünü ettiğim gelenekten bana yansıma miktarı ya da çeşidini ben bilemem. Ancak kaynaklarımı saydım. Elbette dahası var ancak ben işe başladığım tarihten söz açtım. Yoksa elbette ortaokul üçüncü sınıfta iken tanıştığım, kendisini sahnede bir şiirini okuyarak takdim ettiğim Necip Fazıl'ın izlerini asla inkâr etmiyorum. İhtiyaç duyan birileri varsa bakabilirler yedi şiir kitabımda kimi, hangi geleneği ne kadar kopyalamışım, onu bulmak benim işim değil.

Gelenekten beslenmeden ve sadece günümüz şairlerini okuyarak şiir yazma talimine başlayanlar şiirlerini geleceğe taşıyabilirler mi? Nasıl?

Hiç şüphesiz hiç şiir okumadan bile şiir yazarların, kitap yayımlayanların bulunduğu bir dünyada, gelenekten beslenmeden, bırakınız sadece günümüz şairlerini hiç şiir okumadan yazarların bile büyük bir yekûn oluşturduğu görülmektedir. Öyleyse böyle bir tavır içerisinde bulunulabilir bunun önüne geçemezsiniz. Ancak elbette bu tavır sahipleri geleceğe kalacak, gelene eklenecekler mi suali önemlidir burada. Marksist bir şairin, sosyal meselelere yoğun yaklaşımı münasebetiyle söylediği bir söz vardır der ki: *Eğer edebiyatımızda Mehmed Akif gibi bir şair olmasaydı, Nazım Hikmet çıkmazdı.* Şüphesiz yeni zamanlarda şiir yazarların yeni zamanların dilini, dilin önceki kullanımına göre daha iyi okumaları gerekir; bunda şüphe yoktur. Ancak mademki dil canlı bir varlıktır demiştik öyleyse bu dilin bütün evreleri hakkında malumat sahibi olmayanların birikimi, kültürü noksan kalacaktır. Canlı varlık olan her dilin aynı zamanda oluşmuş bir kavramlar, deyimler, terimler hazinesi mevcuttur. Bu hazinenin harcama alanları içerisinde en fazla tüketildiği sanat şiirlerdir. Öyleyse bunu görmezden gelen her yeni atılım en azından biraz eksik sanat olacaktır.

Şiir, yazıldığı dilin köklerinden, felsefesinden, hele konuşulan pek az beşerî dile nasip olmuş bir şiir kültürü taşıyan Türkçenin geleneğine eklenmiş birikimden kendini mahrum bırakan bir okuryazarlık da çokça arıza taşıyacaktır. Sadece günümüz şairlerini okuyarak şiir talimi yapılabilir ancak bu şiir kendini Türkçenin kültür havzasına katabilecek bir hacme de sanat kalitesine de erişemez ve tarihinde de kendini yazdıramaz diye düşünüyorum.

Geleneksel şiir denince neredeyse toplum tarafından kamksanan ve adına “halk şairi” ve “divan şairi” denilen şairler için “yazacaklarını yazmış ve edebiyat tarihinin tozlu sayfaları arasında yerini almışlardır” düşüncesi size göre şiirimizin önüne örülen bir duvar mıdır? Değilse Türk şiirinin yeniden inşası denebilir mi?

Türkçenin geçmişi, gelişimi, dünü bugünü konuşulurken en fazla gündeme getirilen kültürel birikim şiirden başkası değildir. Anadolu coğrafyasına yerleşmiş bulunan Müslüman kavimler mozayığı, İslam milletinin muhtelif kavimlerden mürekkep unsuru Selçuklular ve Osmanlılar döneminde fetihten fethetme koşarak bütün Balkanları kendi hinterlandına katmıştı. Bu arada da hayatları hasret ve vuslat arasında geçen Müslüman insanlar türküler ve şiirlerle muazzam bir kültür hazinesi oluşturmuşlardı. Düşünün ki Ermenilerin, Süryanilerin ve Kürtlerin koca bir külliyyat oluşturan Türkçe şiirleri vardır. Düz yazı çokça resmi yazışmalarda kullanılmış bir de entelektüel muhitlerde konuşmalarda olmasa da özellikle şiirde Divan Şiiri dediğimiz Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan özel ve önemli bir birikim yaratmıştır. Resmi yazışma ve Divan şiirinde kullanılan Osmanlı Türkçesi halkın diline göre daha ağdalı, zengin çağrışımlı ve Arapça ve Farsça yoğunluklu bir dildi. Halkın ana dili Türkçe ise daha saf, sade ve az katışıklı haliyle Halk şiiri ve kısmen de Tekke şiirinde kullanılmaktaydı. Şimdi günümüzde yaşayan Türkçe konuşan ve yazan bizim neslimiz bakımından geçmiş birikimin hiç ama hiçbir şubasını görmezden gelemeyiz. Eğer sanat, edebiyat, şiir bahsinde bir eyleme sarılacaksa o zaman ihmal bir yana geçmiş birikim bizim günümüzü bile aydınlatacak muazzam bir kültür atmosferi olacaktır. Evet, şunu söyleyebiliriz, kullanılan dil, sanatın yordam ve yöntemleri, biçim ve öz bakımından değişim ve dönüşümlerin görmezden gelinmesi mümkün değildir. Söz gelimi sual eğer *Ne değişti* şeklinde tevcih olunacaksa denilir ki, geçmişteki Türkçe şiir büyük ekseriyetle hasret ve vuslatın tahrikiyle yaratılmıştı ama enikonu galip zihinlerin ürettiği bir şiirdi. Oysa bugün Türkçe okuryazarların artık mağlubiyet psikolojisiyle yaşadıkları gözlenmektedir. Şimdi o günlerdeki terennümler doğmayacaktır yüreklerden/zihinlerden. Bu durum bize şunu öğretir şairin dediği gibi İnsan yaşadığı yere benzer. Yahut İbn

Haldun’u dinleyecek olursak, üstat der ki *Coğrafya kaderdir*. Mesela Balkan coğrafyası bizimdi, Kahire, Bağdat, Şam, Halep, Rodos, Girit, Selanik, Manastır bizim şehirlerimizdi. Ahmet Haşim’in Bağdat doğumlu, Yahya Kemal’in Üsküp doğumlu olduğu hatırlanırsa, kim hangi Türkçe şiir yazan kimse bu durumdan kendini müstağni sayabilir? İsmet Özel Türkçe şiirde Ahmet Haşim’i zirve olarak görür. Peki, şimdi onun şiirini Ahmet Haşim duyarlığından kopuk olarak görmek değerlendirmek ne kadar sıhhatli olacaktır?

Tamam, herkes kendi döneminin şiirini yazdı, tüketti. Bu onların ortadan kalktığını değil tam aksine orta yerde tam da gözümüzün önünde durup durduklarını gösterir. Geçmişin tozlu raflarından değil günümüzün karanlıklarını aydınlatan birer madenci şapkası halinde onların torunları olarak bizlerin kafasında takılı halde bulunmaktadırlar.

Her şairin yazıya dökmese de elbette şiir üzerine düşünceleri, poetikası vardır. Düşünce dünyanızdaki bu hususta neler canlanıyor?

Vahiy ve Sanat adlı bir eser yazmıştım. Ayrıca *Düşünmek Farzdır* ve *Kalbin Marifetleri* adlı eserlerimle birlikte *Müstesna Şair Mehmed Akif, Mağrur Öfke Necip Fazıl, Felsefe Sıfır Din Bir’di Sezai Karakoç* adlı biyografi-monografi eserlerimde uzun boylu bu meseleler hakkında yazdım, tartıştım. Elbette bu bahisteki her kanaat sübjektif öğeler taşıyacaktır. Benim kanaatlerim de bundan bağımsız olamaz. Sadece şöyle bir sınırlama dile getirilmediği zaman dünyanın küçük bir köye döndüğü, globalleşmenin/küreselleşmenin köklü biçimde yerleştiği düşünce hayatının temel aracı İngilizce, iktisat hayatının da dolara endekslendiği bir dünya kurulduğu masalına inandırılma çabasına kapı aralanmış olur. İslam milletinin bir ehli olarak şiir yazan ben evvela düşünce ile duygunun birbirinden bağımsız, birbirine düşman olmayacağını bilirim. Benim şiir anlayışında düşüncelerimle duygularım birbirleriyle didişmezler. Ve sanat, özelden şiir benim düşüncelerim, duygularım ve inançlarıma muhalif bir vadide akan bir ırmak değildir. Kendimle didişen, kendimden şikâyetçi, kendimle kavgalı biriysen niçin başkalarıyla dost olayım ki. İslam kelimesinin kökündeki Türkçe barış anlamı evvela kişinin kendisiyle barışık olması, kendinden memnun bulunması demektir de aynı zamanda.

Beni ben olarak, Türkiye coğrafyasında, mevcut anamdan ve babamdan, şu şehirde, şu tarihte, erkek ve Türk olarak yaratmış bulunmasından ötürü Allah'a karşı bir memnuniyetsizlik içerisinde olmam; imanım buna engeldir. Bu imanıma muhalif bir dille, bir söylemle nasıl çıkarım insanların karşısına. İnsanların karşısına her çıkışım aynı zamanda Allah'ın karşısına da çıkışım değil midir? İntihar övgüleri, yasak aşk terennümleri, süfli duyguları yaymak gibi hezeyanlar olmamalıydı benim şiirimde; oldurmamaya çalıştım, hepsi bu.

Necip Fazıl poetikasında bir Fransız şairinden şöyle bir söz aktarmaktadır: "Sanatı üzerinde düşünen şair", sanat hayatımın en başından itibaren benim izlediğim yol da bu vadiden geçmekteydi, geçmeyi sürdürmektedir.

Sizce geleneğe bağlanmak bugünden geçmişe gitmek mi, geçmişe bugüne taşıyarak yeniden inşa etmek midir?

Başından beri söylediklerim üzerinden yaklaşımımı biraz daha açık etmem gerekirse şunu söylemeliyim evvela *Geleneğe bağlanmak* gibi bir söylem benim literatürüme aykırıdır. Bakın İmam Gazali'nin bir sözü nakledilir; üstat dermiş ki: *Biz Peygambere benzemekle değil onu örnek almakla ödevliyiz.* Örnek almak ile bağlanmak arasında da böyle benzeri bir diyalektik mevcuttur. Bağlanma kelimesi insan unsuru bakımından kanaatimce yakışıksız bir benzetmedir. Çünkü bağlanmada dogmatik ve fanatik bir yön vardır. İlahi Hitap da, inkârcılara hodri meydan çekerek der ki: İnanmıyorsanız bu ayet yahut surelerin bir benzerini getirin, o çok güvendiğiniz azizlerinizi de yanınıza alarak yapın bunu. Besbelli insanı inceleme ve araştırmadan beri, düşünmeden yoksun, körü körüne bir imana çağırılmaktadır. Öyleyse geleneğe bir değer biçilecek ve ona bağlanma yerine ondan yararlanma yoluna gidilecektir. İşte tam bu noktada büyük Müslüman kitleler ne yazık hem geleneği hem de inançlarını birer bağlanma şeklinde gerçekleştirerek şuuru ihmal ettiler. Mesela Peygamber sünneti de taklit edilecek değildir. Sünnet kelimesinin kök anlamında İz takibi vardır. Öyleyse taklit değil takip söz konusudur. Gelenek hususunda da bağlanma yerine azami biçimde bir göz açıklığı ile takip, izlenme gerçekleştirilmelidir. Adet ile ibadet arasında da böyle bir fark vardır. İslam dünyasında bugün ne yazık ki ibadet yerine

adetlerle oyalanan insanlar kendilerini Allah'ı hoşnut etmiş zannetmektedirler. Oysa adet/ alışkanlık şuursuz eylemlerin adıdır. İbadet ise bir niyete bağlı eylemdir ki niyet bir söz kütlesi değil bir bilinç halidir. Ne yaptığını bilmek, farkındalık demektir. Dolayısıyla sanatta, edebiyatta, şiirde de geleneğe bağımlılık kadar tehlikeli bir yol yoktur. Gelenek taklit edilmemeli, belki takip edilmelidir. Takip bir şuur halidir. Bütün tartışmalar da bence bu yanlış anlama ve adlandırmadan doğmaktadır. Ve zaten geleneğe niçin bağlı olunacakmış ki? Bağdan kasıt, onun varlık zinciri üzerinde bulunmak sayılsa bile her halka farklı bir işleve sahiptir diye düşünmelidir. Bazen tek bir halkanın yokluğu zincirin tamamlanmasını ortadan kaldırır. O bakımdan her halkayı ayrı birer şahsiyet olarak görüp değerlendirmeli, her halkanın bulunduğu yerde kalmasına saygı göstermeli ama aradaki irtibatın, her halkaya aynı saygıyı göstererek kurulduğu bilinmelidir. Yoksa gelenek-modernizm tartışmasındaki kısır döngüden asla çıkılamaz.

Türk şiirinde geleneği çağın getirdikleriyle sentezleyip yeniden üreten şairler hakkında neler söylersiniz?

Benden asıl Türkçe şiiri yazarlar onlardır diye bir cevap bekleyenler aldandır. Kendimi bile geleneği boşlamayan şairler arasında saysam dahi yine de böyle bir daraltılmış yargı bana göre değil. Şimdi, Bahattin Karakoç, Mehmet Akif İnan usta şairlerdir. Aynı tarihlerde bambaşka şiirler yazan Sezai Karakoç ile Cahit Zarifoğlu ve hatta İsmet Özal ile onları ayrı kategorilere koyarak ölçmek ve tartmak hiçbir zaman doğru sonuçlar vermeyecektir. Kendimi bile dâhil ettiğim kategori bir tür şiir yazıyor öteki kategori başka tür bir şiir yazıyor. Her iki kesimin dili de değil mi ki Türkçedir, öyleyse bunların tamamı Türkçenin zengin şiir hazinesine yeni katkılarda bulunmaktadırlar/ bulunmuşlardır. Birilerini bir diğerlerine tercih etmek gibi bir çaba bence boşunadır. Her biri kendi kulvarı, kendi vadisinde bambaşka kozalar örerek yollarına devam etmiş ve etmektedirler. Her birinin benim dilimin define haritasına yepyeni sınır genişlemeleri yaptıklarını düşünürüm. Bu bakımdan birilerini bir diğerlerinden ileride, daha olumlu görme gibi bir açmaz, çıkmaz sokağa girmenin âlemi yoktur. Benim tercihim Yunus Emre'de saklıdır:

*Cümle şair dost bahçesi bülbülü
Yunus Emre arada durraçlana.*

Geleneği bilmek günümüz şairi için bir zorunluluk mudur? Kendinden önceki şiir mirasının bahçesinde gezmeden de şair olunabilir mi?

Bu suale daha önceki cevaplar arasında de-ğindiğimi düşünüyorum. Kanaatimce şair hangi dilde ürün vermeye çalışıyorsa o dilin kendinden önceki geleneğini, birikimini bilmek öğrenmek zorundadır. Dil canlı bir varlıktır demiştim, eğer onun önceki varlığı hakkında bilgi birikim sahibi değilseniz size kendini hakkıyla sunmaz, kimi kaynaklarını sakınır, ayrı tutar, mahrum bırakır. Hele “Şiir geldi kelimeye dayandı” diyerek yeni şiirin dile mahkûmiyetini bir kere de yeni zamanlarda terennüm eden İkinci Yeni’nin kurucu şairlerinden Cemel Süreya’yı okumuşsanız bunun nasıl mümkün olacağı düşünülebilir? Kelime nedir; dilin ana malzemesidir. Ve yeni şair dilin önceki malzemelerini görmezden gelerek, ihmal ederek kıymetli bir yere nasıl varabilir? Hatta yalnızca kendi dilinde de değil dünya şiir mirasından gerektiği kadar malumat sahibi olunmadan gelecek zamanlarda ismi hatırlanan şair olmak da bana çok mümkün gözüküyor. Fuzuli, Baki, Şeyh Galip, Şeyh Sadi, Hafız, Tagore, Ömer Hayyam, Celalettin Rumi, İkbâl, Mehmed Akif, Nazım Hikmet, Yahya Kemal Türkçe, Arapça, Farsça yanında dünyanın diğer dillerindeki şiir hamulesinden de haberliydim. Bu sebepten bugün isimleri hatırlanıyor. Nazım Hikmet hapisteyken, densiz ve güya muhafazakâr bir savcı onu Hapishane müdürünün odasına çağırarak aşağılamayı düşünmüş. Nazım’a türlü hakaretimiz ifadelerde bulunmuş. Mahpus şair elbet onu sabırla dinlemek zorunda kalmış. Savcı sonunda onu koğuşuna gönderirken Nazım dönüp “Beyim Ömer Hayyam’ı tanır mısınız” diye sormuş. Adam “Elbette tanırım Hayyam’ı kim tanımaz” deyince Nazım tekrar sormuş: “Peki Hayyam zamanındaki İran hükümdarını tanıyor musunuz” deyince adam: “Onu nereden tanıyacağım” cevabını vermiş. Nazım’ın yakıcı sözü işte bundan sonra gelmiş: “İşte böyle bayım biz ölüp gittikten sonra Nazım’ı insanlar tanıyacaklar ama ona hakaret eden sizi kimse hatırlamayacak.”

Geleneği sürdürmek mi gelenekten beslenmek mi önemlidir ve bunun bir ölçüsü veya dozajı olmalı mıdır?

Geleneği bir formdan, bir kalıptan ibaret zan- netmek büyük bir hatadır. Geleneksel Türkçe şiirin aruz ve hece vezinleriyle üretilmiş bulunmasına bakarak şiiri bu kalıplara mahkûm görme yanlışından kurtulunmalıdır. Çünkü sadece Türkçe şiir de değil dünyanın öteki dillerinde söylenmiş şiirler de yazılı hayattan önceki örnekleri itibariyle hep böylesi bazı kalıplara ihtiyaç duymuşlardır. Bence vezin sınırlaması sözlü söylemin bir zarureti idi. Bugün yazılan bir şiir karşısındayız. Bu zaruret ortadan kalkmıştır. Ne var ki elbette ne aruz ne de hece yazmak yasak da değildir, lüzumsuz da değildir. Yine ve hâlâ bu hususta ısrar edenlerin işi önceliklere göre daha da zorlaşmıştır. Kaldı ki benim başka bir kanaatim de vardır; o da serbest vezinli şiiri yazmak mesela hece vezinli şiire göre daha müşküldür. Hele hece vezninde ısrarla iyi örnekleri doğru özümsemiş bir kalem erbabının işi serbest yazıcıya göre biraz daha kolaydır. Serbest vezin zannedildiği gibi işi kolay kılmanın değil daha da zora talip olmanın göstergesidir bana göre.

Geleneği sürdürmek diye bir şey yoktur hele konu sanat ve de şiirse bu düpedüz tuzaga düşmektir. Ancak geleneğin memesinden süt almak, onunla büyümek en doğru yol olacaktır.

Geleneğe ait malzeme özgünlüğün önünde bir engel teşkil eder mi?

Vakıa olarak bütün dünya dilleri bakımından böyle bir tehlike her zaman varitti ve gelenek birçok toplumun önünde geleceği inşa etmede ciddi bir barikat olarak durmaktaydı ne yazık ki. Türkiye toplumu üzerinden de aynı okuma belki daha derin biçimde ortadadır. Başta din telakkisi müna-sebetiyle Allah’ın dini yerine atalar dinini yaşayan, folklorik ve kültürel bir Müslümanlık sürdüren bu toplumun şiiri bu ruh halinden yaratılmaya çalışıldığında ucube eserlerle karşılaşılır. Zaten sözlü edebiyat döneminden, destanlar ve masallar diyarından günümüze taşınmış toplumun başat geleneği daima şiir yahut şiirseldi. Bilenler bilir, ilk suali cevaplandırırken andığım *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Kara Davut* gibi eserler manzum eserlerdir. Bu toplum asırlar boyunca dinini de şairlerden öğrenmek zorunda bırakılmıştı. İlmihal kitapları bile şiirdi. Hatta toplumun bir kesiminin konuştuğu Kürtçe Ahmed-i Hanî’nin Akide-i İman adlı eseri de şiirdi. Halkına dinini şiirle öğretiyordu. Bu

ülkede lise sıralarına ulaşmış genç insanların yüzde doksanı şiir yazmaktadır. Bu bence tehlikeli bir tuzaktır. Resim, müzik, tiyatro, sinema, hikâye ve roman vb. alanlar niçin bomboştur? Çünkü yanlış biçimde anlaşılmış peygamber sözleri ile şiir dışındaki sanatlar haram telakki edilmiştir. İnsanlar çaresizlikten şiire yoğunlaşmışlardır. Ressam olacak genç de, müzik yapacak olan da şiire yönelmek zorunda kalmıştır. Geleneği topyekûn anlayarak böyle bir mani teşkil edeceğine dair bilinç sahibi olunmalı ve yeniden okuma çabasına girilmelidir. Belki o zaman gelenek engel yerine yeni pencereler/kapılar açabilir.

Modern gelenekçi ne demektir? Bu sıfat hangi şairlerimiz için kullanılabilir?

Bu ve benzeri daraltılmış adlandırmalar bana göre değildir; doğru da bulmam. Bakınız Necip Fazıl şiir dışında bir dava adamı olarak İslamcılığı ile de daha maruf hale gelmiştir. Yüz yıllardan bu yana Müslüman olan bir toplumda İslam bu toplumun geleneğine oturmuş demektir. Peki, Necip Fazıl'ın şiiri ne kadar geleneğe yaslanmaktadır? Bence bu şiir Nazım Hikmet kadar bile Türkçenin geleneği ile yakın durmaz. Söylemlerindeki *Sakarya Türküsü*, Yunus Emre gibi yaklaşımlar aldatıcı olmamalıdır. Necip Fazıl'ın şiiri tam da Batılı (Baticı değil) bir şiirdir. Ana kaynakları Fransız şiirine yaslanır. Türkçe edebiyatta hemen hiç olmayan *Ben Skalası* şiirin eksenine oturmuştur. Dolayısıyla gelenekçi çevre içerisinde mütalaa edilen şair kelimesinin dar anlamıyla bal gibi modern biridir. Hem gelenekçi hem modern denilemez bu durumda. Söz gelimi bu soru bana yeniden Bahattin Karakoç ismini anmam için bir tuzak gibi görünse de, onu da sırf günümüzde yaşadığı diye modern, geçmişe yaslandı diye de gelenekçi say(n)arak bir kategori oluşturmayı doğru bulmuyorum.

Geleneği yalnızca şiir ve teknik bahsinden ibaret mi görmeliyiz edebiyat dünyasında yoksa şair tavrının, yaşayışının da yaslanması gereken bir gelenekten bahsedebilir miyiz?

Türkçe, büyük ekseriyetle Müslüman bir toplumun dili halinde istimal edilmektedir bugün. Daha önceki cevaplarımda benim şiir anlayışında düşünce ile duygunun birbirinden kopuk yahut birbirine muhalif olamayacağına dair yaklaşımından

söz etmiştim. Şair tavrı ve yaşayışının gelenekten devşirilmesi yahut yalnızca şiir tekniğinin alınması gibi bir paradoksa niçin düşülsün ki? Şair hangi toplumun üyesi ise o toplumun dilini kullanmakla aynı zamanda onun tariflerini, dünya görüşünü, hayata dair açıklamasını da başından beri yüklenmiş farz edilecektir. Herkesin olduğu gibi şairin de elinde olmadan üzerine yapılmış bulunan bir aidiyeti, mensubiyeti mevcuttur. Bunu inkâr etmesi ne ifade eder ki? Nitekim böyle insanlar vardır, kendilerini dünya vatandaşı olarak gösterme hevesiyle ortaya çıkar ve sanki farklı bir söz söylüyor muşçasına bir itibar beklerler. İnsanın tersinden bu ve benzeri iddiaları ona itibar kazandırmaz. İtibar, var olandan farklı ama pekâlâ aynı zamanda ona da eklenenecek yeni bir söz söylemekle daha rahat ve kolay temin edilir. İnsan yalnızca şair olmaz, olamaz. Onun ister istemez başka ilişkileri de bulunacaktır. İnsanlar arasındaki davranış modeli ile şiiri birbirine eklenerek kişiliğini oluşturur. Biri diğerinden kopartılamaz. Aksi, suratsız, kötümser, yırtıcı, bedbinlik ve bencillik kusan bir hayat modelinin şiiri ulvi hislere tercüman olamayacağına göre, süflü eğilimleri tatmine dönük bir öğreti sergileyecektir ki, bu şiir ve tavır bence şairinin dünya üzerinden göçmesiyle yalnızca kendi hacminde bir boşluğun tınısı halinde kalıp bir süre sonra sönüp gidecektir.

